

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 21.11.2017 ✓Accepted/Kabul: 29.01.2018

DOI: 10.30794/pausbed.425438

Araştırma Makalesi/ Research Article

Gökçe,H. ve Küçük Kaplan İ. (2018). "Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Sağladığı Kredilerin Yapısı, Dağılımı Ve Karlılığına Etkisi" **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 32, Denizli, s. 153-143.

TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN BANKALARIN SAĞLADIĞI KREDİLERİN YAPISI, DAĞILIMI VE KARLILIĞA ETKİSİ

Hilal GÖKÇE*, İlhan KÜÇÜKKAPLAN**

Özet

Mevduat başta olmak üzere yurt içinde ve dışında çeşitli kanallardan kaynak sağlayan bankalar, sağladığı kaynakların maliyetlerini karşılamanın yanı sıra belirli bir faiz oranından kredi vermeleri gerekir ki kaynak maliyetini karşılamakla birlikte sabit ve değişken maliyetlerini de karşılayıp kar elde etsinler. Ayrıca geri ödemesi olmayan krediler için oluşan zararı da karşılasınlar. Sözkonusu asli görevlerinin yanı sıra ekonominin geleceği, derinleşmesi, iktisadi ve ticari faaliyetlerin hızla artması ve çeşitlenmesi, üreticilerin, tüccarların, sanayicilerin yatırım ve işletme maliyetlerini finanse etmelerine destek olmaları açısından bankaların sorunsuz şekilde faaliyetlerine devam etmeleri gerekmektedir. Çalışmada, bankacılık sektörünü temsilen, kamu, özel ve yabancı sermayeli ticaret bankalarından ilk 10 aktif büyüklüğe sahip banka ile bilinirliği bulunan 3 adet banka olmak üzere toplam 13 adet ticaret bankasının verileri kullanılmıştır. Veriler, 2005 yılı son çeyrekte başlayarak 2016 yılı üçüncü çeyrek dahil olacak şekilde üçer aylık bilanço ve gelir tablolarından alınmış ve panel veri analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Banka Karlılığı, Krediler, Ticaret Bankaları, Panel Veri Analizi.*

Jel Sınıflandırması: G10, G21.

THE STRUCTURE OF LOANS, DISTRIBUTION AND THE EFFECT TO PROFITABILITY PROVIDED BY BANKS OPERATING IN TURKEY

Abstract

Banks that provide funds from domestic and foreign sources, especially deposits in Turkey and abroad, have to borrow at a certain interest rate. So they meet the costs of the resources they provide and meet also fixed cost and variable costs in order to make profit. They also meet losses for non-refundable credits. It is also necessary for the economy to continue banks' activities smoothly in terms of future and deepening of economy, rapid increase and diversification of economic and commercial activities, support of producers, traders to finance the investment and operating costs of industrialists. In the study, 13 banks representing the banking sector which are from public, private and foreign capital banks with the first 10 asset sizes and 3 banks with awareness were used. The data were taken from the three-month balance sheet and income statements starting from the last quarter of 2005 and including the third quarter of 2016. Panel data analysis was used as the analysis method.

Key Words: *Bank Profitability, Credits, Deposit Banks, Panel Data Analysis.*

Jel Classification: G10, G21.

*Dr., T.C. Ziraat Bankası A.Ş., İZMİR.

e-posta: hilalgokcezb@gmail.com (orcid.org/0000-0002-7020-897X)

**Doç. Dr., T.C. Pamukkale Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası Ticaret ve Finans Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: ikkaplan@pau.edu.tr (orcid.org/0000-0001-6926-3659)

1. GENEL BANKACILIK

Bankalar, ellerindeki fon fazlasına bağlı olarak bu fon fazlasını arz etmek isteyenlerle fon açığı bulunan fon talep eden aktörlerin buluşma noktasıdır. Finansal sistemin gelişmesi için bankalar vazgeçilmez unsurken krediler ve mevduat da bankacılığın gelişmesi için vazgeçilmez unsurlardır. Bankaların içinde buldukları toplumun refahına daha fazla katkıda bulunabilmeleri için ellerindeki kaynakları mümkün olduğunca üretici ve tüketici kesimlere kredi olarak kullandırmaları gerekir (Tuğcu vd, 2013: 3).

Bankalar ticari bir işletme olarak kar hedefiyle faaliyetlerini sürdürürken, ekonomik sistemin bir parçası olarak birçok görev üstlenirler. Bu işlevler;

- Finansal aracılık yapmak
- Likidite yaratmak
- Kredi talep edenleri değerlendirmek ve izlemek
- Para politikasının etkinliğini artırmak
- Ekonomik istikrarı etkilemek
- Dış ticareti fonlamak ve ihracatı teşvik etmektir.

Ticari banka sisteminin yapısını; küçük ve orta büyüklükte banka, holding bankacılığı, perakende bankacılık, toptancı bankacılık, uluslararası bankacılık ve özel bankacılık şeklinde sınıflandırabiliriz.

Küçük ve orta büyüklükteki banka, aile işletmeleri şeklindedir ve büyük bankalardan ayıran en önemli özelliği kişilerle ve bankacılarla ilişkilerinin doğrudan olmasıdır. Küçük ölçekli bankaların aktif büyüklüğünün sektör toplamından aldığı pay %0,20 ila %1 arasında değişirken orta ölçekli bankaların aktif büyüklüğünün sektör toplamından aldığı pay %1 ila %5 arasında değişmektedir.

Holding bankacılığı, bir bankanın doğrudan veya dolaylı olarak bir ya da daha fazla bankaya sahip olması, kontrol etmesi veya bir bankanın sermayesinin çoğunluğunun bir holdingin kontrolünde olması şeklindeki yapıyı ifade eder (Takan, 2001: 21).

Perakende bankacılık, bireyler ve KOBİ'ler ile gerçekleştirilen, mevduat kabulü ve kredi sağlama faaliyetlerini kapsar. Bu işlemlerin her biri küçük tutarlı olup, toplamda geniş hacimlidir.

Toptancı bankacılık, genel bir ifade ile müşterilerinden halen büyük tutarlı kredi taleplerini karşılamak üzere başka firmalardan ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından büyük tutarlı fon sağlayan çok geniş bir iş alanına sahip olan, müşterileri ile çok yakın ilişki içinde olan, hızlı karar alıp uygulayabilen az sayıda şube ve uzmanla çalışan derinliğine bankacılık biçimi olarak adlandırılabilir.

Uluslararası bankacılık, bir bankanın faaliyetlerini en az iki veya daha fazla ülkede devam ettirmesi ile meydana gelen bir bankacılık türüdür. Uluslararası bankalar farklı para birimlerini kullanarak dünya çapında değerlendirilebilecek fonları arz edenler ile talep edenler arasında bir bağ oluşturarak iki tarafın vade, risk, faiz gibi farklı konulardaki tercih ve beklentilerinin uyumlaştırma işlemini sağlamaya çalışmaktadırlar (Gökçe, 2016: 209).

En az iki ülkede faaliyet gösteren uluslararası bankalar, başka bir ülkede ana merkeze bağlı şube açarak faaliyetlerini sürdürebilecekleri gibi o ülkede faaliyet gösteren ulusal bir banka aracılığıyla ya da bir veya birden fazla bankayı temsil eden temsilcilik aracılığıyla da işlemlerini yürütebilirler. Ayrıca kredibilitesi yüksek bir bankaya ortak olarak bağımlı banka şeklinde; iki veya daha fazla uluslararası bankanın katılımıyla konsorsiyum banka şeklinde veya vergi avantajlarından yararlanmak amacıyla ise kıyı öteci bankacılığı şeklinde faaliyet gösterebilirler.

Özel bankacılık (Private Banking) olarak adlandırılan hizmet türü, müşterilerin varlıklarının kişilerin belirlediği risk ve beklentilerine göre özel olarak yönetilmesini ifade eder. Bu uygulamada banka tarafından müşterinin profili belirlenmek suretiyle, onun ihtiyaç ve yatırım tercihlerine göre kişiye özel alternatif ürünler sunulmaktadır.

Finansal sistemin önemli aktörü olan bankalar, sahiplik yapılarına göre kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli olarak kurulabildikleri ve dolayısıyla sermaye yapılarına göre sınıflandırılabilirler gibi faaliyet alanlarına göre merkez bankaları, ticaret (mevduat) bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları ve katılım bankaları şeklinde de sınıflandırılmaktadır.

Türkiye’de **kamu sermayeli bankalar**, 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ye istinaden İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) olarak düzenlenmişlerdir (Bursalıoğlu, 1998: 6). Kamu bankalarının ortaya çıkma nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1970’li yıllara kadar ekonomik kalkınmaya devletin öncülük etmesi,
- Ekonomide dışsallıkların var olduğu, piyasa mekanizmasının etkin kaynak dağılımında yetersiz kalabileceği ve bazı grupların kredi tahsisinden yeterli pay almadığı düşüncesi (Uçarkaya, 2006: 7-8),
- Kırsal kesimin de bankacılık hizmetlerinden faydalanmasının sağlanması (Micco ve diğerleri, 2004),
- Finansal ve ekonomik istikrara katkıda bulunması amacı,
- Büyük özel bankaların ekonomik ve politik gücüne tepki olarak, sektörde rekabet yaratma amacıdır (Uçarkaya, 2006: 10-11).

Özel sermayeli bankalar, ticaret ve üretimin finansmanı alanında toptan ve perakende bankacılık faaliyetlerinde bulunan, sermayesini yurt içi ortaklardan sağlayan ve mevduat kabul eden bankalardır (Şakar, 2000: 19).

Özel sermayeli bankalar, merkez bankaları ve kalkınma bankalarının bankacılık işlevleri dışında kalan tüm fonksiyonlarını yerine getirebilmektedirler. Bu bankalar ayrıca esas faaliyetleri dışında mevzuata uygun olarak finansal araçların alım ve satımı, kambiyo işlemleri, türevsel işlemler, menkul kıymet aracılığı, yüklenim, yatırım danışmanlığı ve sigortacılık faaliyetleri de yapabilmektedir (İpçi ve Karan, 2001: 34).

Yabancı sermayeli bankalar, sermayeleri ve sahiplikleri yurt dışındaki kişi veya kuruluşlara ait olan bankalardır. Bu tür bankalar genellikle gittikleri ülkede sektöre modernizasyon, rasyonalizasyon, otomasyon çalışmaları ve verilen hizmetler bakımından öncülük ederek yerli bankaları da bu yönde ilerlemeye teşvik ederler ve bir açıdan da zorlarlar (Apak, 1993: 10). Türk bankacılık sektöründe yabancı banka payı özellikle 2000 ve 2001 krizlerinden sonra hızla artmaya başlamıştır. Bu artışın en temel nedenleri finansal hizmetlerin küreselleşmesi ve artan arbitraj imkanı, yabancı sermayeyi sınırlandıran politikaların yumuşatılması veya kaldırılması, Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) müzakerelerine katılımı, yaşanan bankacılık krizlerinin ülke piyasalarına giriş maliyetlerini düşürmesi, tüm dünyada daralan kar marjları ve ekonomik gelişmeleri gösteren parametrelerin olumlu yönde sinyaller vermesidir (Saraç, 2002: 14).

Merkez bankası, bir ülkenin para politikasını idare eden kurumdur. Bir ülkenin merkez bankasının başlıca iki hedefi vardır. Fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek bu hedeflerden ilkidir. Bu hedef için merkez bankası ulusal para değerindeki dalgalanmaları önler. Merkez bankasının diğer hedefi ise ülkede istikrarlı bir gelişim sağlamaktır. Merkez bankalarının temel görevleri şunlardır:

- Para politikasını uygulamak,
- Para arzını düzenlemek ve kontrol etmek,
- Son başvurulabilecek kredi mercii olmak,
- Döviz ve altın rezervlerini yönetmek,
- Piyasa faiz oranını belirlemektir.

Merkez bankaları para politikasını uygularken para politikası araçlarını kullanır. Bu araçlar açık piyasa işlemleri, reeskont oranı, zorunlu karşılık oranı ve disonibilite oranıdır.

Ticaret (mevduat) bankaları, her türlü mevduatı toplayan, bunları krediye dönüştüren, çeşitli bankacılık faaliyetlerini yerine getiren hizmet işletmeleridir. Ticaret bankaları mevduatın yanı sıra çeşitli yabancı kaynaklardan ve özkaynaklarından sağladığı fonları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullandırmalarının yanı sıra kendileri çeşitli

finansal araçlarla kaynaklarını değerlendirmekte ve karlılıklarına katkı sağlamakta, portföy işletmeciliği ve yatırım danışmanlığı gibi bir çok alanda hizmet vermektedirler.

Finansal sistemin temel unsuru olan bankaların iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birisi, bilançonun “varlıklar” bölümünde yer alan yatırımların çok küçük bir kısmının özkaynaklarla finanse edilmesidir. Diğeri ise kaynakların çoğunlukla mevduatlardan oluşması ve istenildiği zaman anında sahibine hizmet sözleşmesinde yer alan koşullarda geri ödeme zorunluluğunun bulunması nedeniyle sürekli karşı karşıya kaldıkları likidite riskidir. Yani varlıkların büyük bir kısmının sürekli olarak paraya çevrilebilme hızı yüksek kalemlerde bağlı tutulmasının gerekmesidir (Çalım, 2012: 30).

Mevduat toplama yetkisine sahip olmayan **yatırım bankaları**, devletlerin ve firmaların uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamaları için onların hisse senetleri ve tahviller gibi menkul kıymetler ihraç etmelerine aracılık eden kurumlardır (Gündoğdu, 2016: 182).

Kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesi eksikliğini gidermek ve kalkınmada öncelikli bölgelere finansman sağlamak amacıyla kurulmaktadır. Hükümetler veya uluslararası kurumlar tarafından sağlanan fonlar ve tahvil ihracı yoluyla kaynak temin ederler. Mevduat toplama yetkisine sahip değildirler (Gündoğdu, 2016: 182.).

Faizsiz bankacılık temeline dayanan **katılım bankaları** ise fon fazlası olan ekonomik birimlerden fon talebi olan ekonomik birimlere finansal kaynakların faiz olmaksızın aktarılması esasına dayanmaktadır. Aracılık hizmetinde bulunan tüzel kişilik; tasarruf sahiplerinden toplanan kaynakları kar/zarar esasına göre işletmekte ve emeğini ve/veya sermayesini katmaktadır.

2. BANKALARIN KARLILIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bankaların karlılıklarını inceleyen ulusal ve uluslararası alanda birçok çalışma bulunmaktadır. Tek bir ülkeyi inceleyen çalışmalar bulunmasının yanı sıra birden fazla ülkeyi karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmaların da bulunduğu görülmektedir. Sözkonusu çalışmalar bağımlı değişken olarak genellikle aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ile net faiz marjını almaktadır. Bağımsız değişkenler ise farklılık göstermekle birlikte bankaların etkin bir yönetimle kontrol edebildikleri bankacılığa özgü içsel değişkenler ve kontrol edemedikleri dışsal (makro ekonomik faktörler ve konjonktür kaynaklı) değişkenleri kapsamaktadır.

Yongil Jeon ve M. Stephen Miller (2004), Asya finansal krizinin etkilerinden hemen öncesini ve sonrasını kapsayan dönemde Kore’de faaliyet gösteren bankaların performanslarının hangi değişkenler tarafından etkilendiğini incelemiştir. 1991-1999 yıllarını kapsayan çalışmalarında, yerli ve yabancı toplam 16 adet bankanın yıllık bilanço ve gelir tablosu verilerini kullanmışlardır. Özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak; “toplam krediler/toplam varlıklar” oranı, “menkul kıymetler/varlıklar” oranı, “özkaynaklar/varlıklar” oranı, “faiz dışı gelirler/faiz gelirleri” oranı, “faiz dışı giderler/faiz giderleri” oranı, “takipteki krediler/toplam krediler” oranı, şube ve personel sayısı, toplam varlıklar, “vadeli mevduat/toplam mevduat” oranı, “döviz mevduatı/toplam mevduat” oranı, “döviz cinsinden krediler/toplam krediler” oranı, “yerli para cinsinden krediler/toplam krediler” oranı, “konut kredileri+ticari krediler+tüketici kredileri/toplam krediler” oranı olarak alınmıştır. Ayrıca makroekonomik değişkenler olarak işsizlik oranı, GSMH büyüme oranı, yerli para biriminin değer kaybetme oranı, bütçe fazlasının GSMH’ya oranı ve son olarak da enflasyon oranını analize dahil etmişlerdir. Çalışmanın uygulama bölümünde, sabit etkiler yöntemi ile panel veri analizi kullanılmıştır. Sonuçlara bakıldığında, sermaye yeterliliği, personel sayısı, menkul kıymetler oranı, faiz dışı gelirler, yerel para Won’da değer artışı yaşanması, enflasyon artışı ve bütçe fazlasının özsermaye ve aktif karlılığı ile aynı yönde; faiz dışı giderler, GSMH’da artış ve zorunlu karşılıkların ise hem özkaynak hem de aktif karlılığı ile ters yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fadlan Sufian ve Royfaizal Razali Chong (2008) tarafından yapılan “Gelişmekte Olan Bir Ekonomi’de Banka Karlılığının Belirleyicileri: Filipinler’den Ampirik Bulgu” başlıklı çalışmada 1990-2005 yılları arasında Filipinler’deki bankaların karlılıklarının belirleyicileri incelenmiştir. Yapılan bu çalışmada bankaların verileri yıllık olarak analiz edilmiş, analiz yöntemi olarak ise çok değişkenli doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni olarak aktif karlılığı belirlenmiştir. Aktif karlılığını belirleyen değişkenler olarak ise bankanın toplam varlıklarının logaritması, “takipteki krediler/toplam krediler” oranı, “faiz dışı gelirler/toplam varlıklar” oranı, “genel yönetim giderleri/toplam varlıklar” oranı ve “özkaynaklar/toplam varlıklar” oranı alınmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre takipteki kredilerin, genel yönetim giderlerinin ve enflasyonun karlılık ile ters

yönde ilişkili olduğu, faiz dışı gelirlerin ve özkaynaklar oranının ise banka karlılığı ile aynı yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik gelişme, para arzı ve borsadaki sermaye akışının ve derinliğinin Filipinler'deki bankaların karlılık değişkenleri ile önemli ölçüde açıklanamamıştır.

Angela M. Ktihinji (2010), çalışmasında 2004-2008 yılları arasında Kenya'daki ticari bankaların karlılığını ve kredi riski yönetimini ele almıştır. Bulgular bankaların kredi seviyesinin Basel II'nin uygulanmaya başladığı ilk yıllarda yüksek olduğunu, ancak 2007 ve 2008 yıllarında muhtemelen ticari bankalar tarafından uygulandığı yıllarda önemli derecede azaldığını ortaya koymuştur. Özellikle takipteki kredilerin seviyesi (takipteki kredilerin toplam kredilere oranı) 2004-2008 yılları arasında gerilemiştir. Elde edilen bu sonucun Basel II'nin takipteki kredi seviyesini kontrol etme ve böylece kredi riskini azaltma şartına bağlı olarak ortaya çıkmış olabileceği tahmin edilmiştir.

Myrna R. Berrios (2013) tarafından yapılan çalışmada bankaların kredi riski, finansal performansları ve karlılık ile likiditeyi azaltan riskli borç verilen kalemlerinin katkısı incelenmiştir. Çalışmadaki örnek veriler, Mergent Online veritabanından alınmıştır. Söz konusu veritabanı kamu ve özel şirketlerin mülkiyet, yönetim ve mali bilgilerini saklanmaktadır. Ayrıca bu çalışma ihtiyatlı kredilendirme üzerine odaklanmıştır. Kovaryans model analizinde performans değişkenleri; net faiz marjı, aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve varlıkların nakit akışını kapsamaktadır. Ön sonuçlar daha az ihtiyatlı kredilendirme ve net faiz marjı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir ancak sonuçlar sadece, normallik varsayımı sağlam regresyon modeliyle değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. İçerden sahiplenme ve uzayan Chief Executive Officer (CEO-Baş Yönetici) CEO görev süresi, bankanın performansı ile negatif ilişkilidir. Bu durumun, acente sorununun ters etkisinin bir sonucu olabileceği düşünülmüştür.

Million Gizaw vd (2015)'nin çalışmasının amacı Etiyopya'da faaliyet gösteren ticari bankaların kredi riskinin karlılık üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemektir. Bu amaç için 8 ticari bankanın 2003 ile 2014 yılları arasında kapsayan döneme ait ikincil verileri kullanılmış ve bu veriler ilgili bankaların ve Etiyopya Ulusal Bankasının yıllık raporlarından sağlanmıştır. Veriler, tanımlayıcı istatistikler ve panel veri regresyon modeli kullanılarak analiz edilmiştir ve ortaya çıkan sonuç, kredi riski önlemlerini göstermektedir. Kısaca çalışma, takipteki kredi, kredi kayıp karşılıkları ve sermaye yeterliliğinin Etiyopya'daki ticari bankaların karlılığı üzerinde önemli etkisinin olduğu göstermektedir. Çalışma, Etiyopya'daki ticari bankaların karlılığının hakim olması, devamlılığının sürdürülmesi için kredi risk yönetimini arttırmanın bir ihtiyaç olduğunu önermektedir.

Yasemin Türker Kaya (2002), Türkiye'de 1997-2000 yılları arasında faaliyette bulunan 44 adet kamu ve özel bankanın karlılığını etkileyen değişkenleri incelemiştir. Çalışmada kullanılan bankalara ait veriler üçer aylık dönemler halinde olup panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Net faiz marjı, özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı çalışmanın bağımlı değişkenleri olarak belirlenmiş, bağımsız değişkenler ise mikro ve makro değişkenler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Sermaye oranı, likidite oranı, menkul değerler oranı, tahsili gecikmiş alacaklar oranı, personel harcamaları, faiz dışı giderler oranı, krediler oranı, mevduat oranı, bankanın piyasa payı, yabancı para açık pozisyon oranı ve sahiplik yapısı mikro değişkenler; yıllık ortalama enflasyon oranı, "dönemsel bütçe açığı/GSMH" oranı, yıllık ortalama büyüme oranı ve reel faiz oranı makro değişkenler olarak belirlenmiştir.

Sonuçlar incelendiğinde; sermaye oranıyla net faiz marjı ve aktif karlılığı aynı yönde, özsermaye karlılığı ile ters yönde ilişkili olduğu; menkul değerler oranının ise sadece özsermaye karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir. Bankaların likidite oranları her üç karlılık göstergesiyle de anlamlı ve olumlu ilişkiye sahipken toplam mevduat oranı üçüyle de ters yönlü ilişkiye sahiptir. Personel harcamaları, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı ile ters, net faiz marjı ile aynı yönde ilişkilidir. Bankaların kredi portföylerinin toplam varlıklara oranı ile her üç bağımlı değişken arasında olumlu bir ilişki vardır. Bankaların tahsili geçmiş alacaklar oranı, sadece aktif karlılığı ile anlamlı ve ters yönde ilişkilidir, yabancı para net pozisyonları ise yalnızca özsermaye karlılığı ile anlamlı ve aynı yönde ilişkili bulunmuştur. Yapılan analizde bankanın piyasa payı arttıkça, net faiz marjının ve özsermaye karlılıklarının yükseldiği gözlemlenmiştir. Bankaların kamu sahipliğinde olmalarının sadece özsermaye karlılığına olumlu yönde etkisi olmuştur. Son olarak makro değişkenlerin analizi sonuçlarına bakıldığında enflasyonun ve dönemsel bütçe açığının artması ile bankaların karlılıklarını da arttırdıkları görülmektedir.

Yasemin T. Kaya ve Ela Doğan (2005), 2002-2004 yılları arasında bankacılık sektörünün dezenflasyon sürecindeki etkinliğini veri zarflama analizini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmalarında, makroekonomik ortamdaki olumlu gelişmelere ve faiz oranlarında yaşanan hızlı gerilemeye bağlı olarak

bankaların aracılık işlevini daha etkili bir şekilde yerine getirdikleri ve sektörde artan rekabetin, etkinlik derecelerinin yükselmesinde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca büyük ölçekli bankaların diğer ölçekteki bankalara göre daha etkin çalıştığı ve ölçek büyüklüğü arttıkça etkinliğin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

K. Batu Tunay ve A. Murat Silpagar (2006a); yapmış oldukları çalışmada Türk bankacılık sisteminde karlılığı etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Kullanılan temel modeldeki değişkenleri üç gruba ayırmışlardır: 1) Bankaların etkin bir yönetimle kontrol edebildikleri ve yönlendirebildikleri “içsel değişkenler”, 2) Genel ekonomik çevre ve koşulların dikte ettirdiği ve bankaların yönlendiremedikleri “makro ekonomik değişkenler”, 3) Yerleşik finansal sistemin özelliklerini karakterize eden ve yine bankalar tarafından münferit olarak kontrol edilemeyen ya da yönlendirilemeyen “finansal yapı değişkenleri”. Böylece, benimsenen model kalıbı hem banka içi mikro dinamiklerin, hem sektörel dinamiklerin hem de makro dinamiklerin karlılık üstündeki etkilerini yansıtmaktadır. Söz konusu modellemeye karlılık performansını “aktif karlılığı” (ROA), “öz kaynak karlılığı” (ROE) ve özellikle ticari bankacılık alanında kullanılan “net faiz marjı” (NIM) ile ölçmüşlerdir.

Ticari bankaların her üç performans ölçütüne göre karlılıklarını etkileyen unsurların, krediler oranı, büyüklük, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, “mevduatlar/hisse senedi piyasası kapitalizasyon değeri” oranı, “hisse senedi kapitalizasyon değeri/milli gelir” oranı ve “toplam aktifler/milli gelir” oranı olduğu görülmüştür.

K. Batu Tunay ve A. Murat Silpagar (2006b); yapmış oldukları çalışmada Türk bankacılık sisteminde karlılığı etkileyen faktörleri panel veri regresyon teknikleri kullanarak ölçmüşler ve geleneksel istatistik ve ekonometri yöntemlerinden faydalandıkları ilk çalışmalarına paralel sonuçlar elde etmişlerdir. Bankaların içsel değişkenleri performansı arttırmak için en etkin şekilde yönlendirmeleri gerektiği, ayrıca doğru değişkenlerle ve doğru tekniklerle yapılan bir modellemenin bankaların performanslarının geleceğini kestirmek için başarıyla kullanılabilceği sonuçları elde edilmiştir.

Ahmet Ertuğrul Çalım (2012) çalışmasında bankacılık sektörünü temsilen 1998-2011 yılları arasında faaliyet gösteren ve en büyük aktif büyüklüğe sahip kamu, özel ve yabancı sermayeli 3 mevduat bankasının 3 aylık bilanço ve gelir tablolarını kullanmıştır. Bankaların karlılık ölçütü olarak aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı alınmış, analiz yöntemi olarak da zaman serileri analizi kullanılmıştır. Karlılık üzerinde etkisi olduğu düşünülen bankaya özgü değişkenler olarak; toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam mevduatın toplam aktiflere oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı, ücret ve komisyon gelirlerinin toplam aktiflere oranı, ücret ve komisyon giderlerinin toplam aktiflere oranı, aktif büyüklüğünün logaritması ve özsermayenin toplam aktiflere oranı seçilmiştir. Çalışmanın makroekonomik değişkenlerini ise reel gayri safi yurtiçi hasıla, enflasyon oranı, reel döviz kuru ve reel oranı oluşturmaktadır.

Sonuç olarak farklı sermaye yapılarına ait ticari bankaların karlılık performanslarının daha çok bankaya özgü değişkenlerden etkilendiği görülmüştür. Makroekonomik faktörlerden ise sadece reel gayri safi yurt içi hasıla ile reel döviz kuru karlılık üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca Türk bankacılık sisteminde yaşanan 2001 yılı ekonomik krizinin tüm bankaları olumsuz etkilediği görülmüştür.

Dr. Nizamülmülk Güneş (2015) çalışmasında Türk bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicilerini, içsel, dışsal ve sektörel faktörler kullanarak ortaya koymuştur. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamu sermayeli, özel sermayeli yerli ve özel sermayeli yabancı mevduat banka grupları örnekleme dahil edilmiştir. Stata programının kullanıldığı ekonometrik analizde, 2002 – 2012 dönemi aktif karlılığı (ROA) ve öz kaynak karlılığı (ROE) regresyon sonuçları incelenmiştir. Analizde, bağımlı değişken olarak 2 (aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı); bağımsız değişkenlerden bankalara özgü değişken olarak 6 (büyüklük, sermaye, risk yönetimi, gider yönetimi, takipteki krediler ve likidite); makroekonomik değişken olarak 2 (enflasyon ve GSYİH) ve sektörel değişken olarak ise 1 (yoğunlaşma) değişken kullanılmıştır.

Aktif karlılığı (ROA) analiz bulguları, 2002 – 2012 döneminde, büyüklük, sermaye ve enflasyon değişkenlerinin aktif karlılığı ile pozitif ve istatistiki olarak anlamlı; takipteki krediler değişkeni ile ise negatif ve anlamlı ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Öz kaynak karlılığı (ROE) analiz bulguları ise sermaye ve enflasyon değişkenlerinin aktif karlılığı ile pozitif ve istatistiki olarak anlamlı ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Sermaye, Türk bankalarının karlılığını pozitif yönde etkilemekte, dolayısıyla özsermaye ile finanse edilen ya da borçlanma eğilimi düşük bankaların daha karlı olduklarını söylemek mümkündür.

3. BANKALAR TARAFINDAN KULLANDIRILAN KREDİLERİN KARLILIĞA ETKİSİNİN ANALİZ EDİLMESİ

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sektöründe net kar-zarar ile bankalar tarafından kullanılan kredi türleri arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkileri ortaya koymaktır. Çalışma 2005:Q4-2016:Q3 dönemi içinde yer alan üçer aylık bilanço ve gelir tablosu verilerini kapsamaktadır. Veriler Türkiye Bankalar Birliği'nin resmi web sitesinde yer alan üçer aylık bilanço ve gelir tablolarından alınmıştır. Çalışma, bankacılık sektörünü temsilen, kamu, özel ve yabancı sermayeli ticaret bankalarından ilk 10 aktif büyüklüğe sahip banka ile bilinirliği bulunan 3 adet banka olmak üzere toplam 13 adet ticaret bankasının verilerini kapsamaktadır. Dolayısıyla çalışmada aynı birimlerin (bankaların) belirli dönemler içerisindeki tekrarlı gözlemlerinden oluşan veri seti kullanıldığı için yani aynı 13 bankanın 2005 yılı 4. çeyrekte 2016 yılı 3. çeyrek dahil aynı tür verilerinin farklı dönemlerdeki tutarları incelendiğinden panel veri analizi kullanılmıştır.

Panel veri setleri ayrıca pür yatay kesit veya pür zaman serisi verilerinde kolaylıkla ortaya çıkarılamayan etkileri çok daha iyi tanımlayabilmekte ve tahmin edebilmektedirler. Özellikle, panel veri setleri dinamik davranışın karmaşık sorunlarını daha iyi bir şekilde ifade edebilmektedir (Baltağ, 2005: 4-7).

Çalışmada kullanılan bankalar: Ziraat Bankası, Vakıfbank, İş Bankası, Finansbank, Garanti Bankası, Denizbank, Akbank, Türk Ekonomi Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Şekerbank, Halkbank, AnadoluBank ve Tekstilbank (ICBC).

Çalışmanın bağımlı değişkeni: Net kar/zarar

Çalışmanın bağımsız değişkenleri: Konut kredisi, taşıt kredisi, tüketici kredisi, ticari kredi, taksitli bireysel kredi kartları, taksitsiz bireysel kredi kartları, toplam krediler, faiz geliri, takipteki krediler, komisyon geliri, krediler için ayrılan karşılıklar.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait *tanımlayıcı istatistikler* Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	Konut	Tasit	Tuketici	Ticari	Bireyselkrd karttaksitli	Bireyselkrd karttaksitsiz
Ortalama (Milyon TL)	4867.883	402.458	4449.172	5010.090	1652.974	1893.827
Medyan (Milyon TL)	3474.747	217.151	2221.446	3352.030	651.500	1100.517
Maksimum (Milyon TL)	27520.460	1901.175	24172.520	29003.540	10695.860	7939.208
Minimum (Milyon TL)	2.000	0.218	2.000	0.000	0.000	11.000
Standart Sapma	4980.321	415.363	5728.946	5648.624	2219.735	2017.935
Çarpıklık	1.312	1.000	1.751	2.001	1.597	0.976
Basıklık	4.625	3.014	5.388	7.515	4.827	2.792

Jarque-Bera	227.130	95.472	428.166	749.039	322.604	91.751
Olasılık	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Gözlem Sayısı	572	572	572	494	572	572

	Topkredi	Faizgel	Takipte	Komisyon	Karşılıklar	Netkarzarar
Ortalama (Milyon TL)	46008.860	1243.903	1456.640	265.388	1181.499	359.068
Medyan (Milyon TL)	31178.500	1079.000	1097.500	214.000	1019.000	274.000
Maksimum (Milyon TL)	209966.000	5476.000	7838.242	1047.000	6028.638	1780.000
Minimum (Milyon TL)	947.000	32.000	6.000	-12.000	6.000	-90.000
Standart Sapma	46389.920	1056.781	1319.234	234.333	1078.154	343.672
Çarpıklık	1.289	1.132	1.263	1.024	1.145	1.045
Basıklık	3.910	4.082	4.879	3.615	4.242	3.869
Jarque-Bera	178.107	146.650	236.320	106.468	161.765	119.303
Olasılık	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Gözlem Sayısı	572	559	572	559	572	559

Değişkenlerle ve çalışmayla ilgili önemli notlar: Gerek verilerine ulaşılan kredi türlerinden aldığı payın tutar olarak düşük kalması gerekse de kur riskinin arındırılmasının varsayımsal olarak sorun yaratacak olması nedenleriyle çalışmaya YP krediler dahil edilmemiştir. Bankacılığın asli fonksiyonu olarak tanımlanan ve fon fazlası olanlardan toplanan mevduata karşılık fon talep edenlere kullandırılan kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin karlılığa etkisini ölçmek amacıyla faiz geliri olarak, kredilerden sağlanan faiz gelirleri esas alınmıştır. Yine incelenen dönemler itibarıyla Türkiye Bankalar Birliği nezdinde verileri tutulan bireysel kredi ürünlerinden konut kredisi, taşıt kredisi, tüketici kredisi ve hacim olarak yüksek olan taksitli ve taksitsiz bireysel kredi kartları ile ticari kredi grubunda yer alan taksitli ticari kredi tutarları çalışmaya dahil edilmiştir. Bankaların en fazla gelir sağladığı kalemlerden alınan ücret ve komisyon gelirleri, kredilerdeki artışla birlikte gelişimini görmek amacıyla takipteki krediler ile takipteki krediler için ayrılan karşılıklar da analiz edilmiştir.

Panel birim kök testlerinde karşılaşılan önemli sorunlardan biri, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız olarak ele alınıp alınmamasıdır. Birinci nesil adı verilen panel birim kök testleri, yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız olduğu varsayımı altında oluşturulmuştur. Im, Pesaran ve Shin (1997), Maddala ve Wu (1999), Levin vd. (2002), Hadri (2000) ve Choi (2001) tarafından geliştirilen testler birinci nesil birim kök testlerine örnektir.

Dolayısıyla ilk olarak, çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlıklarının araştırılmasından önce yatay kesitler arasında bağımlılığın olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olması durumunda uygulanacak birinci nesil panel birim kök testleri sapmalı sonuçlar verecektir ve bu durumda yatay kesit bağımlılığına izin veren ikinci nesil panel birim kök testleri uygulanmalıdır. Çalışmada $T > N$ (zaman > birim sayısı) olduğu için birimler arasındaki yatay kesit bağımlılığını araştırmada Breusch-Pagan (1980) CD_{LM1} ve Pesaran vd. (2004) CD_{LM2} kullanılmıştır. Tablo 2'de çalışmada kullanılan değişkenlerine ilişkin CD_{LM1} ve CD_{LM2} test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılığının Araştırılması

Değişkenler	CD_{LM1} İstatistiği	CD_{LM2} İstatistiği
Konut	2040.704***	156.101***
Tasit	939.135***	67.905***
Tüketici	2148.881***	164.762***
Ticari	2350.481***	180.903***
Bireyselkrdkarttaksitli	198.367***	49.966***
Bireyselkrdkarttaksitsiz	189.238***	30.586***
Topkredi	2722.597***	210.696***
Faizgel	2864.696***	222.073***

Takipte	2857.987***	221.536***
Komisyon gel	2589.603***	200.048***
Karsiliklar	2580.997***	199.359***
Netkarzarar	826.622***	58.897***

Not: *** 0.01 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

CD_{LM1} ve CD_{LM2} test sonuçlarına göre, tüm değişkenler için birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olmadığını söyleyen sıfır hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla, yatay kesitler arasında bağımlılık vardır. Tahmin sonuçlarının etkinliği için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir (Nazlıoğlu, 2010:104).

Gerek sabit terimli gerekse sabit terimli ve trendli birim kök test sonuçlarına göre komisyon gelirleri ve net kar-zarar haricindeki tüm değişkenler için birim kökün varlığını söyleyen sıfır hipotezi (H_0 : Birim kök vardır-Değişkenler durağan değildir) reddedilemediği için değişkenlerin birinci farkları alınmış ve Tablo 3’de yer alan sonuçlara ulaşılmıştır. Tablo incelendiğinde, tüm değişkenlerin birinci farklarında durağan hale geldiği görülmektedir.

Tablo 3: Pesaran Birim Kök Test Sonucu (Birinci Dereceden Farkları)

Sabit Terimli		Sabit Terimli ve Trendli	
Değişkenler	CIPS İstatistiği	Değişkenler	CIPS İstatistiği
Δ konut	-2.942*** (1)	Δ konut	-3.118*** (1)
Δ tasit	-2.853*** (1)	Δ tasit	-3.263*** (1)
Δ tuketici	-3.074*** (1)	Δ tuketici	-3.196*** (1)
Δ ticari	-2.983*** (1)	Δ ticari	-3.130*** (1)
Δ bireyselkrdkarttaksitli	-3.763***(1)	Δ bireyselkrdkarttaksitli	-4.123***(1)
Δ bireyselkrdkarttaksitsiz	-3.739***(1)	Δ bireyselkrdkarttaksitsiz	-3.933***(1)
Δ toplankredi	-3.922***(1)	Δ toplankredi	-4.046***(1)
Δ faizgel	-4.063*** (1)	Δ faizgel	-4.335*** (1)
Δ takipte	-4.439** (1)	Δ takipte	-4.488*** (1)
komisyon gel	-2.669*** (1)	komisyon gel	-3.070*** (1)
Δ karsiliklar	-4.071*** (1)	Δ karsiliklar	-4.191*** (1)
netkarzarar	-3.588*** (1)	netkarzarar	-3.708*** (1)
Kritik Değerler	%10 -2.140	Kritik Değerler	%10 -2.660
	%5 -2.250		%5 -2.760
	%1 -2.440		%1 -2.930

Not: Uygun gecikme sayısı Akaike bilgi kriterine (AIC) göre belirlenmiştir. Parantez içerisindeki ifadeler, uygun gecikme sayısını göstermektedir. *,** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. Δ işareti değişkenlerin birinci dereceden farkını yansıtmaktadır.

Değişkenlerin tümünün birinci dereceden bütünleşik olmaları nedeniyle, net kar-zarar ile kredi değişkenleri arasındaki eş bütünleşme ilişkisi yapısal kırılmayı ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Westerlund (2007) eş bütünleşme testi ile araştırılmıştır. Değişkenlerin olasılık değerleri 0 (sıfır) olup Westerlund eş bütünleşme sonuçları, olasılık değerinden (mutlak değeri dikkate alındığında) büyük olduğu için “eş bütünleşmenin olmadığını” söyleyen sıfır hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla net kar-zarar ile konut kredisi, taşıt kredisi, tüketici kredisi, ticari kredi, taksitli bireysel kredi kartları, taksitsiz bireysel kredi kartları, toplam krediler, faiz geliri, takipteki krediler, takipteki krediler için ayrılan karşılıklar ve komisyon gelirleri arasında eş bütünleşme ilişkisinin olduğu söylenebilmektedir. Yani her bir kredi türünün bağımsız değişken net kar-zarar ile uzun dönemli bir denge ilişkisi bulunduğu anlamına gelmektedir.

İncelenen her bir kredi türü ve gelir tablosu kalemlerinden faiz gelirleri, karşılıklar ve komisyon gelirlerinin uzun dönemde net kar ile ilişkisi bankalar açısından büyük önem taşıdığından uzun dönem ilişkileri test edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın devamında değişkenlerin Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (PMGE)¹ ve Ortalama Grup Tahmincisi (MGE) test sonuçlarına Tablo 4'te toplu olarak yer verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenlere ait PMGE ve MGE Test Sonuçları

Değişkenler	Hausman Testi	Seçilen Tahmin Sonucu	Ecm	Uzun Dönem Katsayısı	Kısa Dönem Katsayısı
Konut Kredisi	0.14 (Prob: 0.711)	PMGE	-.745*** (0.053)	0.030*** (.002)	-0.017 (0.035)
Taşıt Kredisi	0.90 (Prob:0.342)	MGE	-0.611*** (0.087)	-0.503 (0.590)	0.196 (0.223)
Tüketici Kredisi	0.46 (Prob: 4.498)	PMGE	-0.655*** (0.063)	0.027*** (0.003)	-0.048 (0.036)
Ticari Kredi	1.59 (Prob:0.207)	MGE	-0.748*** (0.067)	0.052** (0.026)	0.021 (0.045)
Taksitli Bireysel Kredi Kartları	5.20** (Prob:0.023)	MGE	-0.679*** (0.077)	0.214*** (0.061)	0.101 (0.106)
Taksitsiz Bireysel Kredi Kartları	0.09 (Prob:0.765)	PMGE	-0.617*** (0.079)	0.125*** (0.013)	-0.139 (0.097)
Toplam Kredi	0.44 (Prob:0.509)	PMGE	-0.701*** (0.048)	0.004*** (0.000)	-0.008*** (0.003)
Faiz Geliri	0.10 (Prob: 0.746)	PMGE	-0.741*** (0.055)	0.171*** (0.009)	-0.313*** (0.079)
Takipteki Krediler	2.44 (Prob: 0.118)	MGE	-0.755*** (0.063)	0.129*** (0.030)	-0.136*** (0.047)
Komisyon Geliri	3.37* (Prob: 0.066)	MGE	-0.733*** (0.059)	1.102*** (0.221)	-0.148 (0.241)
Krediler İçin Ayrılan Karşılıklar	2.79* (Prob: 0.095)	MGE	-0.747*** (0.059)	0.164*** (0.035)	-0.153*** (0.042)

Not: Gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre seçilmiştir. *,** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. Δ değişkenin birinci farkını göstermektedir. ec değişkeni hata düzeltme terimini, c ise sabit terimi ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde, serilerin durağan olmamasından kaynaklanan kısa dönem sapmalarının bir sonraki dönemde dengeye gelme hızını gösteren hata düzeltme parametresi tüm değişkenler için negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkiyi ifade etmektedir. Kısa dönemde meydana gelen sapmalar, yaklaşık %61 ila %75 arasında değişen oranlarda bir sonraki dönemde (takip eden üç aylık süreçte) düzelecek ve uzun dönemde dengeye gelecektir. Ayrıca uzun dönem parametresinin pozitif (taşıt kredisi hariç) olması, ilgili kredide %1'lik bir artışın net kar-zararı katsayısı oranında artıracığı anlamına gelmektedir.

Çalışmanın diğer bir amacı kredi türlerinin bankaların net kar-zararı üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bunu test etmek için faiz gelirleri, komisyon gelirleri, karşılıklar ve toplam kredilerin bağımsız değişken, net kar-zararın bağımlı değişken olarak alındığı Model 1; konut kredisi, taşıt kredisi, tüketici kredisi, ticari kredi, takipteki kredi, taksitli bireysel kredi kartları ve taksitsiz bireysel kredi kartlarının bağımsız değişken, net kar-zararın bağımlı değişken olarak alındığı Model 2 kurulmuştur.

$$netkarzarar_{it} = \beta_0 + \beta_1 faizgel_{it} + \beta_2 komisyongel_{it} + \beta_3 karsiliklar_{it} + \beta_4 topkredi_{it} + \beta_5 kriz_{it} \quad (1)$$

Yukarıda yer alan 1 nolu model ile faiz gelirleri, komisyon gelirleri, karşılıklar ve toplam kredilerin net kar-zarar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Faiz gelirleri ile komisyon gelirleri, incelenen dönemlerde bankaların gelir tablolarından alınmıştır. Karşılıklar, yine ilgili dönemlerde bankaların takipteki krediler

1 Havuzlanmış modelde gözlemlerin hepsi bir araya getirilerek ve verilerin zaman ve kesit serisi özellikleri göz ardı edilerek büyük bir havuz oluşturulmaktadır (Gujarati & Porter, 2012, s. 593). Yaklaşımın altında yatan varsayım, kurulan modeldeki parametrelerin zaman ve kesit boyutunda değişmemesi ve parametreler arasındaki ilişkilerin aynı olmasıdır (Tari, 2011, s. 478).

için ayırdığı tutarları ifade etmektedir. Söz konusu karşılıklar bilançonun aktifinde takipteki krediler hesabının altında ters karakterli olarak yer almakta olup aynı zamanda banka açısından bir gider kalemidir. Çünkü takibe düşen krediler için banka, ilgili kredi tutarının en az yüzde yirmisi kadar karşılık ayırmak durumundadır ki genelde bankalar tamamına yakını için karşılık ayırmaktadırlar.

Model 1’de yer alan toplam kredi, incelenen dönemlerde bankaların aktiflerinde yer alan tüm kredi toplamlarını ifade etmekte olup söz konusu tutar çalışmada yer alan kredi türleri toplamından farklıdır. Ancak YP kredileri, bireysel kredileri ve spot, BCH, rotatif, bağlı ortaklık ve iştiraklere verilen krediler gibi taksitsiz tüm ticari kredi türlerini içermesi açısından modelde yer alması gerektiği düşünülerek çalışmaya ve dolayısıyla Model 1’e ilave edilmiştir.

$$netkarzarar_{it} = \beta_0 + \beta_1 konut_{it} + \beta_2 tasit_{it} + \beta_3 tüketici_{it} + \beta_4 ticari_{it} + \beta_5 takipte_{it} + \beta_6 bireyselkrdkarttaksitli_{it} + \beta_7 bireyselkrdkarttaksitsiz_{it} + \beta_8 kriz_{it} \quad (2)$$

Model 2’de yer alan konut kredisi, taşıt kredisi ve tüketici kredileri bankalar tarafından kullanılan TL taksitli kredi türlerini; ticari kredi ise TL taksitli ticari kredileri ifade etmektedir. Taksitli ticari kredi haricindeki diğer tüm ticari kredi türleri Model 1’de yer alan toplam kredi tutarı içerisinde bulunmakla birlikte kredi türü bazında ayrıştırılmış veri olmaması nedeniyle Model 2’ye dahil edilememiştir. Gerek verilerine ulaşılan kredi türlerinden aldığı payın tutar olarak düşük kalması gerekse de kur riskinin arındırılmasının varsayımsal olarak sorun yaratacak olması nedenleriyle çalışmaya YP krediler dahil edilmemiştir. Taksitli ticari kredi verileri 2007 yılı ikinci çeyrekte itibaren TBB kayıtlarında tutulmaya başlandığından Model 2 için 2007 yılı ikinci çeyrekte itibaren hesaplama yapılabilmektedir. Ticari kredilerin, kredilerden önemli tutarda pay alması nedeniyle modelde yer alması gerektiği düşünülmüş ve Model 2 oluşturulmuştur.

İlk olarak, modellerde gözlenemeyen heterojenliğin var olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü gözlenemeyen heterojenliğin var olması ve bu etkinin göz ardı edilmesi durumunda, tahminler sapmalı ve tutarsız olacaktır. Modellerde rassal etkilerin varlığını araştırmak amacıyla Breusch-Pagan LM testi, sabit etkilerin varlığını araştırmak amacıyla da F testi uygulanmıştır.

Tablo 5: Breusch-Pagan LM Test Sonuçları

Model 1				
Test	X ² İstatistiği	Olasılık Değeri	Sıfır Hipotezi	Karar
LM	2399.68***	0.000	Rassal etkiler geçerli değildir	Red
Model 2				
Test	X ² İstatistiği	Olasılık Değeri	Sıfır Hipotezi	Karar
LM	2154.20**	0.000	Rassal etkiler geçerli değildir	Red

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 6: F Testi Sonuçları

Model 1				
Test	F İstatistiği	Olasılık Değeri	Sıfır Hipotezi	Karar
F	57.24***	0.000	Sabit etkiler geçerli değildir	Red
Model 2				
Test	F İstatistiği	Olasılık Değeri	Sıfır Hipotezi	Karar

F	80.47***	0.000	Sabit etkiler geçerli değildir	Red
---	----------	-------	--------------------------------	-----

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde, gerek Breusch Pagan LM testi gerekse F testi sonuçlarına göre her iki model için sıfır hipotezlerinin reddedildiği görülmektedir. Dolayısıyla, modellerde gözlenemeyen heterojenliğin dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra, rassal etkiler modeli ile sabit etkiler model arasında karar vermek amacıyla Hausman testi uygulanmıştır.

Tablo 7: Hausman Testi Sonuçları

Model 1				
Test	χ^2	Olasılık değeri	Sıfır Hipotezi	Karar
Hausman	8.34***	0.138	Açıklayıcı değişkenler ve gözlenemeyen etki arasında ilişki yoktur (Rassal etkiler modeli geçerlidir)	Red
Model 2				
Test	χ^2	Olasılık değeri	Sıfır Hipotezi	Karar
Hausman	52.73***	0.000	Açıklayıcı değişkenler ve gözlenemeyen etki arasında ilişki yoktur (Rassal etkiler modeli geçerlidir)	Red

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir

Tahmin edilen modellerde otokorelasyon sorununun olup olmadığını araştırmak amacıyla Wooldridge otokorelasyon testi uygulanmıştır. Tablo 8'de gösterilen sonuçlara göre, Model 1 ve Model 2 için F istatistiği değeri sırasıyla, 6.014 ve 12.489 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla, her iki model için otokorelasyon sorunu vardır.

Tablo 8: Wooldridge Otokorelasyon Test Sonucu

Model 1	Karar
F(1, 12) = 6.014***	Otokorelasyon vardır
Olasılık değeri = 0.031	
Model 2	Karar
F(1, 12) = 12.489***	Otokorelasyon vardır
Olasılık değeri = 0.004	

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Modeller için değişen varyans sorununun olup olmadığını araştırmak amacıyla Wald değişen varyans testi uygulanmıştır. Tablo 9'daki sonuçlara göre, Model 1 ve Model 2 için χ^2 istatistiği değeri, sırasıyla, 84097.89 ve 2129.52 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla, iki modelde de değişen varyans sorunu vardır.

Tablo 9: Wald Değişen Varyans Test Sonucu

Model 1	Karar
χ^2 (13) = 84097.89***	Değişen varyans vardır
Olasılık değeri = 0.000	

Model 2	Karar
$\chi^2 (13) = 2129.52^{***}$	Değişen varyans vardır
Olasılık değeri = 0.000	

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Modellerde otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının bulunmasından dolayı, modeller dirençli tahminciler ile yeniden tahmin edilmiştir. Modellere ait test sonuçları model bazında sırasıyla Tablo 10 ve Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 10: Model 1'e Ait Sabit Etkiler Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: netkarzarar

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık Değeri (Prob Değeri)
dfaiz	-0.245	0.073	-3.372	0.001
komisyon	0.808	0.051	15.973	0.000
dkarsiliklar	-0.048	0.041	-1.162	0.246
dtoplam	0.006	0.003	2.186	0.029
dummy	4.497	5.433	0.828	0.408
c	144.989	12.060	12.023	0.000
Ağırlıklı İstatistikler				
R ²	0.890	Bağımlı değişken ortalaması		359.759
Düzeltilmiş R ²	0.886	Bağımlı değişkenin standart sapması		263.862
Regresyonun Standart Hatası	139.121	Hata kareler toplamı		10219287
F-istatistiği	250.717	Durbin-Watson istatistiği		1.277
Olasılık Değeri (F-istatistiği)	0.000			
Ağırlıksız İstatistikler				
R ²	0.811	Bağımlı değişken ortalaması		363.612
Hata kareler toplamı	12296825	Durbin-Watson istatistiği		1.162

Tablo 10 incelendiğinde, net kar-zarar ile komisyon gelirleri ve toplam krediler arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu, faiz gelirleri ile net kar-zarar arasında anlamlı ancak negatif yönlü bir ilişki olduğu, karşılıklar ile net kar-zarar arasında ise anlamlı bir ilişki çıkmadığı görülmektedir. Karşılıklar, net kar-zararı olumsuz etkilediği için anlamlı bir ilişki çıkmaması normal değerlendirilebilmektedir.

Komisyon gelirlerindeki 1 birimlik artış net kar-zararı 0.81 birim; toplam kredilerdeki 1 birimlik artış ise net kar-zararı 0.01 birim arttırmaktadır. Faiz gelirleri ile net kar-zarar arasında negatif ilişkinin çıkması, faiz gelirlerinin artmasının net kar-zararı olumlu etkilemediği anlamına gelmektedir. Faiz gelirlerindeki 1 birimlik artış, net kar-zararı 0.245 birim azaltmaktadır. Yani çok fazla faiz geliri elde etmek değil, önemli olan verimli şekilde kredi vermektir. Kredi hacmini arttırmak için düşük faiz oranından kredi vermek karlılığa ters yönde etki yapabilmektedir. Diğer bir deyişle fon transfer fiyatlaması önem kazanmaktadır.

Bankalar aktif hesaplar üzerinden transfer faizi öderken (verilen kredi için faiz alınırken, kullanılan fon karşılığında transfer faizi ödemekte), pasif hesaplar üzerinden transfer faizi getirisi elde etmektedirler (toplanan mevduatlar için müşteriye faiz öderken, fonu Hazine'ye aktarması karşılığında transfer faizi almakta). Dolayısıyla yüksek miktarda kredi vermek değil, transfer fiyatlamasını en iyi şekilde yaparak, bankaya en iyi geliri sağlayacak faiz oranından kredi kullanırmak önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak kredi tutarının, dolayısıyla faiz gelirinin artması her zaman net kara olumlu yansımayaabilmektedir.

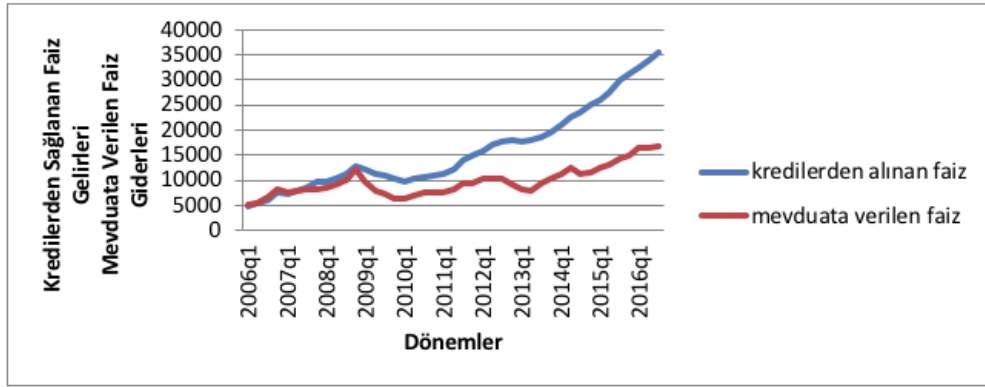
Faiz gelirlerinin negatif çıkmasının diğer bir nedeni ise gerek kredi türlerinin karlılığa katkısının analiz edilmesi gerekse de fon arz edenlerden toplanan mevduatın fon talep edenlere kredi olarak kullandıran bankaların

söz konusu asli faaliyetinden sağladığı geliri içermesi açısından kredilerden alınan faiz gelirlerinin çalışmaya dahil edilmesidir. Ancak bankaların faiz gelirleri sadece bundan ibaret olmayıp faiz gelirleri içerisinde menkul değerlerden alınan faiz, bankalardan alınan faiz ve diğer faiz gelirleri de yer almaktadır.

İncelenen dönemlerin başında kamu bankalarının kredilerden sağladığı faiz gelirlerinin, mevduata verdikleri faiz giderlerinden düşük olduğu; kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin artan seyir izlediği ve ilerleyen çeyrek dönemlerde mevduata verilen faiz giderinin üzerine çıktığı, özel ve yabancı sermayeli ticaret bankalarında ise kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin her dönemde (İş Bankası 2006 yılı 3. ve 4. çeyrek ile 2007 yılı 1. çeyrek hariç) fazla olduğu görülmektedir. Kamu bankalarından Vakıflar Bankası'nda 2007 yılı 3. çeyrekten itibaren, Halk Bankası'nda 2009 yılı 1. çeyrekten itibaren, Ziraat Bankası'nda ise 2011 yılı 4. Çeyrekten itibaren kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin mevduata verilen faiz giderlerinin üzerine çıktığı görülmektedir.

Grafik 1'de incelenen dönemler itibariyle kredilerden sağlanan faiz gelirleri ve mevduata verilen faiz giderleri gösterilmektedir. Hacim olarak iki kalemden de önemli tutarda pay alan kamu bankalarının kredilerden sağladıkları faiz gelirlerinin ilk dönemlerde mevduata verilen faiz giderlerinden düşük olmasının Model 1'de faiz gelirlerinin karlılığa etkisinin negatif çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Grafik 1: İncelenen Dönemler İtibariyle Kredilerden Sağlanan Faiz Gelirleri ve Mevduata Verilen Faiz Giderlerinin Gelişimi

Model 1'in düzeltilmiş R^2 değerine göre açıklayıcı değişkenlerde meydana gelen değişimler bağımlı değişkende meydana gelen değişmelerin %89'unu açıklamaktadır. Bu sonuç, modele dahil edilen açıklayıcı değişkenlerin net kar-zarar'da meydana gelen değişmeleri önemli oranda açıkladığını göstermektedir.

Tablo 11: Model 2'ye Ait Sabit Etkiler Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: netkarzarar

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık Değeri (Prob Değeri)
dkonut	0.136	0.036	3.815	0.000
dtasit	-0.245	0.361	-0.680	0.497
dtuketici	-0.001	0.004	-0.357	0.721
dticari	0.015	0.007	2.172	0.030
dtakipte	0.094	0.056	1.681	0.093
dbireyselkrkarttaksitli	-0.013	0.035	-0.365	0.715
dbireyselkrkarttaksitsiz	-0.070	0.083	-0.839	0.402
dummy	46.712	21.893	2.134	0.033
c	300.713	24.503	12.273	0.000
Ağırlıklı İstatistikler				
R^2	0.855	Bağımlı değişken ortalaması		354.918

Düzeltilmiş R ²	0.849	Bağımlı değişkenin standart sapması	254.302
Regresyonun Standart Hatası	152.011	Hata kareler toplamı	10629328
F-istatistiği	135.520	Durbin-Watson istatistiği	1.088
Olasılık Değeri (F-istatistiği)	0.000		
Ağırlıksız İstatistikler			
R ²	0.775	Bağımlı değişken ortalaması	383.833
Hata kareler toplamı	13499591	Durbin-Watson istatistiği	1.003

Model 2'ye ait tahmin sonuçları incelendiğinde, net kar-zarar ile konut kredisi, ticari kredi, takipteki krediler arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu görülmekte olup taşıt kredisi, tüketici kredisi, taksitli ve taksitsiz bireysel kredi kartları ile net kar-zarar arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Konut kredisindeki 1 birimlik artış net kar-zarar'ı 0.13 birim; ticari kredilerdeki 1 birimlik artış net kar-zarar'ı 0.02 birim; takipteki kredilerdeki 1 birimlik artış ise net kar-zarar'ı 0.09 birim arttırmaktadır. Kredi miktarı arttıkça takipteki kredi hacmi de artış göstermektedir. Ancak takipteki kredilerin tutar olarak düşük olması toplam kredilerden aldığı payın az olmasını sağlamaktadır.

Ayrıca kredinin takip hesaplarına intikal etmesi tahsil edilemeyeceği anlamına gelmemektedir ve bankalar için tamamına karşılık ayrılmamaktadır. Dolayısıyla takipteki kredi bakiyesinin artması, toplam kredi tutarının ve buna bağlı olarak karlılığın artması anlamına gelmektedir. Çünkü giriş ve çıkışlar yani sürekli bir hareket olan takipteki krediler tahsil edildiği zaman karlılığa doğrudan olumlu katkı sağlamaktadır. Konut kredileri ile ticari kredilerin toplam hacim olarak diğer kredi türlerinden fazla olması, ayrıca taksitli kredilerden, kullanılan tutar üzerinden alınan komisyonlar ve dosya masraflarının olması, genellikle uzun vadeli olmaları ve uzun vadeli kredi türlerinde faiz oranlarının kısa vadeli kredi türlerine kıyasla yüksek olması, bu kredi türlerinin net kar-zarar üzerinde daha fazla etkili olmasını sağlamaktadır şeklinde yorumlanabilir.

Model 2'nin düzeltilmiş R² değerine göre açıklayıcı değişkenlerde meydana gelen değişimler bağımlı değişkende meydana gelen değişimlerin %85'ini açıklamaktadır. Bu sonuç, modele dahil edilen açıklayıcı değişkenlerin net kar-zarar'da meydana gelen değişimleri önemli oranda açıkladığını göstermektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada ilk olarak değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı araştırılmıştır. T>N olduğu için (yani zaman dilimi sayısı birim sayısından büyük olduğu için) yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan (1980) CD_{LM1} ve Pesaran vd. (2004) CD_{LM2} testleri ile araştırılmış, yatay kesit bağımlılığı bulunması nedeniyle ikinci nesil panel birim kök testlerinden Pesaran birim kök testi kullanılmıştır.

Birim kök testlerinin ardından değişkenlerin durağanlıkları test edilmiş, durağan olmayan değişkenleri (komisyon gelirleri ve net kar-zarar haricindeki tüm değişkenler) durağan hale getirmek için birinci derece farkları alınmış ve farkları alınan tüm değişkenlerin aynı dereceden durağan oldukları belirlenmiştir.

Bankacılıkta kredi talep edene krediyi kullandırdıktan sonra da ilişki devam ettiğinden değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki önem kazanmaktadır. Çalışmada üçer aylık dönemleri bir zaman dilimi olarak aldığımız için ikinci üç aylık dönem ve sonrasını uzun dönemli ilişki olarak değerlendirebiliriz ki taksitli krediler genellikle 24 ay ve üzeri taksit seçenekleri tercih edilen kredilerdir. Dolayısıyla değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Westerlund (2007) eş bütünleşme testi ile araştırılmış, bağımlı değişken net kar-zarar ve bağımsız değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin mevcut olduğu görülmüştür.

Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin bulunması nedeniyle, söz konusu değişkenler arasındaki kısa dönem ve uzun dönem ilişkileri ortaya koymak amacıyla PMGE ve MGE modellerinden yararlanılmıştır. Söz konusu modeller incelendiğinde taşıt kredisi haricindeki tüm değişkenler ile net kar-zarar arasında uzun dönemde pozitif ilişki çıkmıştır. Kısa döneme bakıldığında bağımlı değişken net kar-zarar ile bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Hata düzeltme terimi negatif, 1'den küçük ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum, kurulan modellerin durağan bir yapı izlediğini ifade etmektedir. Kısa dönemde meydana gelen sapmaların takip eden dönemde düzeleceğini gösteren hata düzeltme terimi %61 ila %75 arasında değişmekte olup bir sonraki dönemde bu oran kadarının düzeleceğini ve uzun dönemde dengeye geleceğini göstermektedir.

Çalışmada aynı zamanda, kredi türlerinin net kar-zarar üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla sabit

etkiler modelinden yararlanılmıştır. 11 adet bağımsız değişken kullanılarak 2 farklı model oluşturulmuş ve gerek çeşitli gelir kalemlerinin gerekse de kredi türlerinin net kar-zarar üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Model 1’de net kar-zarar ile komisyon gelirleri ve toplam krediler arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu, faiz gelirleri ile net kar-zarar arasında anlamlı ancak negatif yönlü bir ilişki olduğu, karşılıklar ile net kar-zarar arasında ise anlamlı bir ilişki çıkmadığı görülmüştür.

Model 2’de net kar-zarar ile konut kredisi, ticari kredi, takipteki krediler arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu görülmekte olup taşıt kredisi, tüketici kredisi, taksitli ve taksitsiz bireysel kredi kartları ile net kar-zarar arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır.

Bankacılık sektöründe kredi türlerinin karlılığa etkisinin kredi bazında bilinmesi kredi politikasına yön vermede ve fon transfer fiyatlamasının belirlenmesinde önemlidir. Ayrıca uzun dönem ilişkilerin analiz edilmesi, makroekonomik koşullarda meydana gelen değişikliklere göre yine bankaların hangi kredi türüne yönelmeleri konusunda fikir vermesi açısından yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Öztin (2011). **Ticaret Bankalarının Yönetimi**, 1. Baskı, Arayış Basım Yayıncılık, İstanbul.
- Apak, Sudi (1993). **Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Atasoy, Hakan (2007). **Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Avcı, Tunahan. (2011). **Bankacılık Sektöründe Kredi Risk Yönetimi: Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riskini Belirleyen Değişkenler Üzerine Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Baltagi, Badi H. (2005). **Econometric Analysis of Panel Data**, John Wiley & Sons Ltd., England.
- Berrios, Myrna R. (2013). **The Relationship Between Bank Credit Risk and Profitability and Liquidity**, The International Journal of Business and Finance Research, Volume 7, Number 3.
- Bodla, B. Singh and Verma, Richa (2006). *“Determinants of Profitability of Banks in India: Multivariate Analysis”*, **Journal of Services Research**, No:6(2).
- Bursalıoğlu, A. Serdar (1998). **Türk Sektör Bankacılığında T.C. Ziraat, T. Halk, T. Emlak Bankalarının Yeri ve Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çalım, A. Ertuğrul (2012). **Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Belirleyen Faktörler**, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Gökçe, Altan (2016). **Uluslararası Bankacılık**, Altay, Oğuzhan; Küçüközmen, Coşkun; Ural, Mert; Demireli, Erhan (Editörler), Bankacılığın El Kitabı, Ankara.
- Gizaw, Million; Kebede, Matewos and Selvaraj, Sujata (2015). *The Impact of Credit Risk on Profitability Performance of Commercial Banks in Ethiopia*, **African Journal of Business Management**, Vol. 9 (2).
- Gujarati, D.N. ve Porter, D. (2012). **Temel Ekonometri**, (Çev: Ü. Şenese ve G. Günlük Şenese), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Güloğlu, Bülent ve İvrendi, Mehmet, (2010). *“Output Fluctuations: Transitory or Permanent? the case of Latin America”*, **Applied Economics Letters**, Sayı: 17.
- Gündoğdu, Aysel (2016). **Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri**, Nobel Yayınevi, İstanbul.
- Güneş, Dr. Nizamülmülk (2015). **Banka Karlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme**, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 20, Sayı:3.
- Jeon, Yongil, Miller, M. Stephen (2004). *“The Effect of the Asian Financial Crises on the Performance of Korean Nationwide Banks”*, **Applied Financial Economic**, No:14(5).
- Kaya, Yasemin T. (2002). *“Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000”*. **Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları**, Sayı: 2002/1.
- Kaya, Yasemin T. ve Doğan, Ela (2005). *Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi*,

- Ankara: **BDDK Çalışma Raporları**, 2005/10.
- Kepenek, Yakup (1990). **100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirmeleriyle Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kithinji, Angela M. (2010). **Credit Risk Management and Profitability of Commercial Banks in Kenya**, School of Business, University of Nairobi.
- Micco, A., Panizza, U. ve Yeyati, E. L. (2004). “*Should the Government be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks*”, **Inter-American Development Bank Çalışma Tebliği**.
- Miller, M. Stephen and Noulas, G. Athanasios (1997). “*Portfolio Mix and Large-Bank Profitability in the USA*”. **Applied Economics**, No:29(4).
- Nazlıoğlu, Şaban, (2010). **Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Özkul, M. Fazıl (2001). **Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Parasız, İlker (2011). **Türkiye’de ve Dünyada Bankacılık**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Saraç, Güler (2002). **Bankacılık Krizlerinin Belirleyici Faktörleri, Uluslararası Deneyimler ve Türkiye Değerlendirmesi**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Stock, James H. ve Watson, Mark W. (1993). “*A Simple Estimator of Cointegrating Vectors in Higher Order Integrated Systems*”, **Econometrica** (61) 4.
- Sufian, Fadzlan and Chong, Royfaizal Razali (2008). *Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence From The Philippines*, **Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance**, Vol. 4, No. 2.
- Şakar, Hakan (2000). **Genel Bankacılık Bilgileri**, Strata Yayıncılık, İstanbul.
- Takan, Mehmet ve Boyacıoğlu, Melek Acar (2015). **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem**, 7. Basım, Nobel Yayın, Ankara.
- Tatoğlu, Ferda Yerdelen (2012). İleri Panel Veri Analizi, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Tuğcu C. Tansel, Erdem Ekrem vd (2013). **Bankalarda Kredi Yönetimi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2. Baskı, Eskişehir.
- Tunay, K. Batu ve Silpagar, A. Murat (2006). “*Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-I*”. **Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliği Serisi**, Sayı: 2006-01.
- Tunay, K. Batu ve Silpagar, A. Murat (2006). “*Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-II*”, **Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliği Serisi**, Sayı: 2006-02.
- Türkiye Muhasebe Standartları - www.kgk.gov.tr (19.04.2017 - 14:55).
- Uçarkaya, Sinem (2006), **Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Wooldridge, J.M. (2013). **Ekonometriye Giriş 2: Modern Yaklaşım**, Çev. Çağlayan, E., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- www.tbb-bes.org.tr
- 4389 Sayılı Bankalar Kanunu
- 5411 sayılı Bankacılık Kanunu